

Ankarede kyrkstad

Restaurering av härbre, 2013

Stora Blåsjön 2:30, Frostvikens socken, Strömsunds kommun

Henrik Ylikoski

RAPPORT – JAMTLI 2014:6
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2014

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket

Ärende nr MS2006/02204

Omslagsbilder: Härbre efter upprustning

Foto: Björn Olofsson, Jamtli

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
INLEDNING	3
KARTA	4
BAKGRUND	5
ANTIKVARISKT RESONEMANG	5
BENÄMNING AV BYGGNADSDELAR	6
UPPGIFTER OM KONSTRUKTION	6
BESKRIVNING AV ÅTGÄRDER	7
BILDER	9

Inledning

Länsstyrelsen i Jämtlands län beviljade 2013-04-19 bidrag till upprustning av härbre på Stora Blåsjön 2:30 (dnr 434-8951-12).

Arbetet utfördes under oktober 2013 av Lasse Wagenius och Pehr Loo, Timmerdraget samt Jerker Jamte Tullingsåsgården AB. Det har rört justering av grund, nya stolpar, reparation av stomme och omläggning av torvtak.

Arbetet har följt det åtgärdsförslag som Jamtli tog fram 2012 med stöd av Länsstyrelsen (dnr 434-8353-12).

Slutbesiktning skedde 2013-10-18. Närvarande var: Gertrud Hjelm och Carl-Axel Hamberg för ägaren; Jerker Jamte för Tullingsåsgården AB och Björn Olofsson från Jamtli.

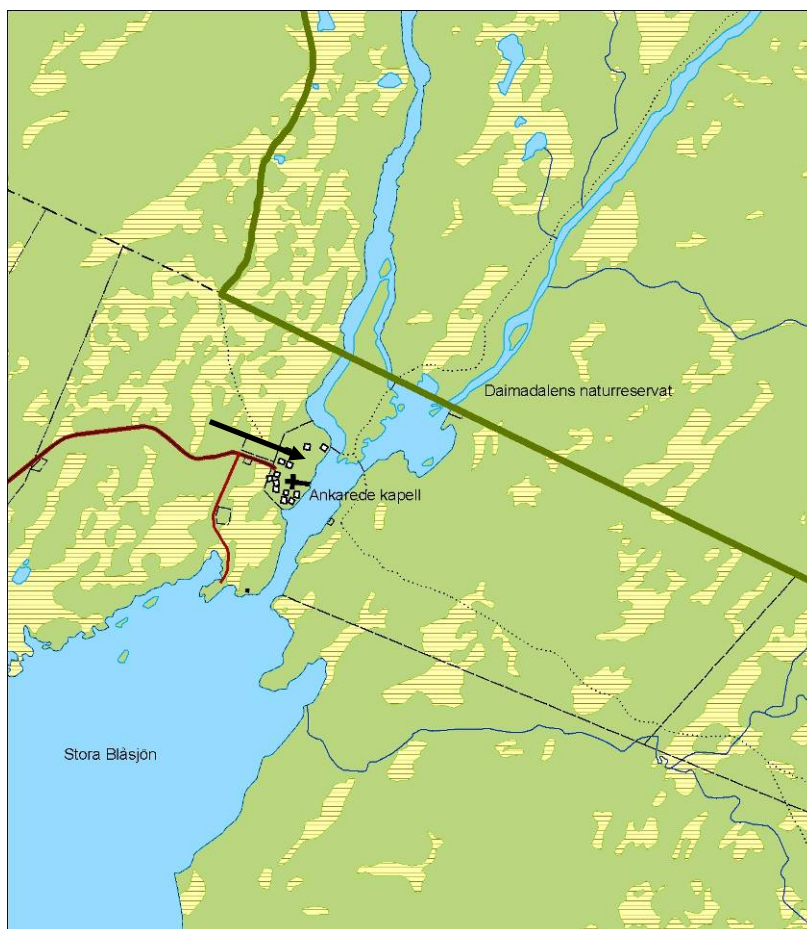
Antikvarisk kontroll och dokumentation har utförts av Björn Olofsson, Jamtli. Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör upprustningen finns i länsmuseets arkiv.

Östersund den 15 januari 2014

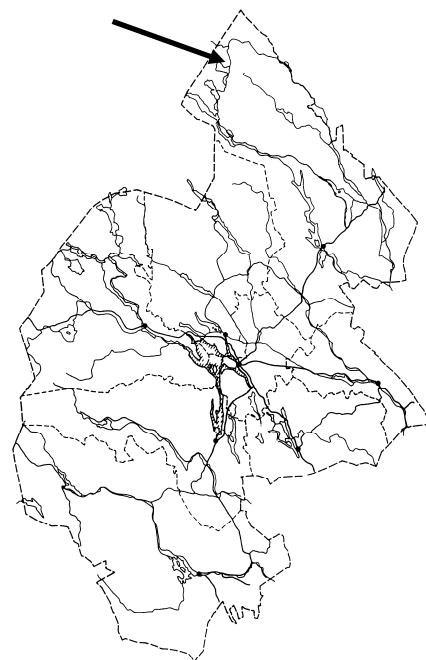
Henrik Ylikoski

Antikvarie

Karta

Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/02204

Bakgrund

Gertrud Hjelm inkom 2012-12-19 med en ansökan om bidrag till restaurering av ett timrat härbre med torvtak, som används som bostad i samband med kyrkhelger i Ankarede kyrkstad. Till grund för ansökan ligger ett förslag av Jamtli, som togs fram 2012 med stöd av Länsstyrelsen (dnr 434-8353-12). I området, som ännu används inom ramen för en levande kyrkstadstradition, finns en mängd byggnader av olika typ såsom härbren, kåtor och stugor. Det kunskapsunderlag som togs fram av Jamtli 2011-2012 uppmärksammade att det finns stora behov av insatser i området (dnr 436-5667-11). Ankarede kyrkstad är förklarat som riksintresse ur kulturhistorisk synpunkt och omfattas av skydd och områdesbestämmelser enligt PBL. Det nu aktuella härbret benämns ”E” i kunskapsunderlaget.

Härbret ska vara det äldsta på området och är ditflyttat, möjligen från Blåsjösidan eller Västra Värjarbygget. Troligtvis flyttades det till platsen i samband med att kapellet uppfördes runt 1895. Jamtli gjorde 2003 en inventering av den samiska bebyggelsen vilket mynnade ut i rapporten *Ankarede kapellplats-Dokumentation av samisk bebyggelse*. I denna står att den förre ägaren Åke Nilsson bytte taket så att det blev likadant som det tidigare. Han gjorde även nya vindskivor som består av tre bräder. I Jamtlis bildarkiv finns en äldre bild av härbret, daterad 1968, på denna saknas vindskivor. Tittar man närmare på bilden syns i takutsprånget att det ligger bredare virke som även är rundat upptill, och som inte ligger helt tätt. Under torvtäckningen låg det då troligen halvklovor eller virke delat i mindre delar. Idag ligger det istället råspont under torvtäckningen.

Jamtli har i sitt åtgärdsförslag beskrivit två olika förslag till åtgärder för taket: Antingen en omläggning lika nuvarande något modernare utförandet (förslag 1), alternativt en rekonstruktion av ett ursprungligt utförande (förslag 2). Det förslag som kom att genomföras var förslag 1.

Antikvariskt resonemang

Målsättningen med åtgärderna är att slå vakt om härbrets karaktär. Trots att insatser måste göras är meningen med varje allvarligt syftande restaurering att man efter avslutad insats drar sig tillbaka så omärkligt som möjligt. De enskilda befintliga byggnadsdelarna ska bevaras så långt som möjligt, för att som ”originaldelar” berätta om gångna tiders liv och de förändringar som med åren krävt ändringar och omdisponeringar i byggnaderna. Varje del som

bytts ut kan bara berätta om hur man tänkte och gjorde i början av 2000-talet.

Benämning av byggnadsdelar

I följande beskrivning av föreslagna åtgärder utgår märkningen från vägg A som är vägg med huvudingång. Därefter märks väggarna medsols med B, C och D. Enskilda märks utifrån ovanstående, d.v.s. till vilken vägg delen tillhör och motsvarande märkning görs i väggen. Vid osäkerhet görs särskild anteckning/uppmätning.

Uppgifter om konstruktion (Ur åtgärdsprogram)

Grund: Sten + 6 svampformade stolpar. Stolparna sitter under knutkedjorna samt vid mitten på gavelväggarna (På äldre avbildningar har dock härbret bara stolpar under knutkedjorna).

Antal stockar i långvägg: 9 i **gavelvägg:** 13 **lägsta syllen i:** långvägg

Timmer, knut/dim/behandling: Gran, mitthalsknut/varierade dimensioner kring 6"/Bilat

Bottenbjälklag: Reglar av 1½"×5 i BD riktning

Nuvarande takkonstruktion: 1 mittås och 2 sidoåsar per takfall. Takfallet är ca 2,3 m per sida, vilket ger ca 18m² takyta. Näver ligger på råspont, som utgör innertak, och täcks av torv. Råsponten sticker ut ca 30 cm utanför timret och utgör takfot. Mullbräda består av dubbla bräder av 1 * 4", raftkrokar saknas. Taket sticker ut ca 50 cm vid entrén på A-väggen. Vindskivor 3 st: 1*6", 1*6" och överst 1*4". I hörnet A-B vägg finns interiört en kamin, med ett långt skorstensrör som kan sättas genom taket. Ett kvadratisk hål är därför sågat genom råsponten, och istället för torv täcks hålet av en plåtskiva. I plåtskivan finns ett runt hål där skorstensröret kan sättas igenom, när den ska användas. Övrig tid täcks hålet av en plan sten.

Tidigare takkonstruktion: Troligen halvklovor i stället för råspont.

Beskrivning av åtgärder

Arbetet utfördes under oktober 2013 och har rört justering av grund, nya stolpar, reparation av stomme och omläggning av torvtak.

Grund:

Stolparna med svampform var alla mer eller mindre rötskadade. Marken kring härbret hade "sjunkit" något. De stenar som stolparna stod på, behövde justeras och kompletteras. Under knutkedjan D-A satt en provisorisk träbit i stället för stolpe.

Genomförd åtgärd:

Stolparna nyttillverkades och ställdes på rösen av sten.

Tak:

Under torven låg näver. Näversjoken var fastsatta med bakar som låg frånnock till takfot med c-c 25-30 cm. Bakarna var spikade ned i rotningen genom nävret. Bakarna var kraftigt rötskadade. Spikningen hade lett till att den uppstått rötskador i rotningen framförallt ner emot takfötterna. Rötskadorna var värst mot D-väggen.

Stoppbrädorna var även de kraftigt rötskadade. De bestod av en 2 * 4" innerst och utanpå denna en 1 * 5". Den yttre brädan var litet förskjuten uppåt i förhållande till den inre. Båda var spikade mot bakarna som låg på nävret. Yttersta rottningsbrädorna på gavelsprången var skadade och måste bytas ut.

Genomförd åtgärd:

Ny näver lades på taket. Nävret inköptes från Materialbanken AS i Norge. Stora delar av torven var i sådant skick att den gick att återanvända. Rotningen kapades längs väggbandet och på den lades den nya rotningen av spontat virke. Detta för att få en starkare konstruktion och för att bevara patinan inne i byggnaden. De mindre rötskadorna, täcktes av den nya rotningen. Vid väggbandet doldes den gamla rotningens ändar med en list. Yttersta rottningsbrädorna på gavelsprången byttes ut. Vindskivorna ersattes med nya med samma utseende som de tidigare.

Stomme: Vägg C
I gavelröstet på C-väggen var C10 till C12 rötskade.

Genomförd åtgärd:

C10 till C12 byttes ut i sin helhet.

Vägg D
D9 hade en mindre rötskada i övre delen av stocken, till höger mitt emellan fönstret och knutkedjan. Dessa skador har antagligen uppkommit på grund av att taket inte hållit tätt

Genomförd åtgärd:

Rötskadan ilagades.

Trappa: Trappan var rötskadad och vid en höjning av byggnaden så skulle den inte räcka upp till golvet i svalen.

Genomförd åtgärd:

Den gamla trappan ersattes med en ny.

Vid slutbesiktningen var arbetena färdigställda. En tveksamhet framfördes från ägarna kring en av vindskivornas placering då denna sitter längre från knuten än de övriga. Denna skillnad beror sannolikt på skevheter i stommen. Man beslutade gemensamt att det inte finns någon anledning att återkomma enkom för att justera vindskivan men om det ska ske ytterligare arbeten i kyrkstaden kommande år är det önskvärt att vindskivan demonteras, undertaket justeras och att vindskivan återmonteras. I övrigt fanns inget att anmärka. De utförda arbetena har följt villkoren i länsstyrelsens beslut. De utförda restaureringsarbetena på bostadshuset är från antikvarisk synpunkt väl utförda.

Bilder

AD-knut före åtgärd

AD-knut efter åtgärd

Rotning med rötskador vid takfoten

Takfoten efter åtgärd. Lägg märke till ilagningen i stock D9, samt listen vid väggbandet som döljer den gamla rotningens ändar.

C-väggen i samband med att arbetena påbörjats

C-väggen efter genomförda åtgärder

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2014

ISSN 1654-2045

- 2014:1 Collegiebostaden – Sanering av hussvamp, fasadåtgärder samt besiktning av tak på Zetterströmska biblioteket, 2013
Julia Cronqvist
- 2014:2 Ragunda gamla kyrka – Konservering av limfärgsmålat innertak och mindre interiöra putsarbeten, 2013
Julia Cronqvist
- 2014:3 Lockne kyrka – Fasadrestering och omläggning av kopparplåttak på tornhuv, 2013
Julia Cronqvist
- 2014:4 Åre gamla kyrka – Restaurering av två ljuskronor, 2013
Henrik Ylikoski
- 2014:5 Ytterhogdals kyrka – Byte av korsglob, 2001
Henrik Ylikoski
- 2014:6 Ankarede kyrkstad – Restaurering av härbre, 2013
Henrik Ylikoski